

**Анна Держипільська**  
*аспірантка кафедри теорії та філософії права*  
*Львівського національного університету імені Івана Франка*

**Еволюція Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:  
від наукової концепції до створення Суду**

*(на основі теоретичної концепції професора Герша Лаутерпахта)*

4 листопада 1950 р. У Римі було відкрито для підписання договір: Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка відзначає 70-у річницю цього року. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) сьогодні на повних підставах оцінюється як одне з найбільших досягнень Ради Європи. Вона являє собою фундаментальну основу всього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав і свобод людини, її законних інтересів та потреб.

Однак, на Конференції вищих посадових осіб, що відбулася у Страсбурзі між 8-17 червня 1950 року, виникла серйозна розбіжність у думках щодо фундаментального питання, чи слід взагалі створювати Європейський суд з прав людини. Представники ряду держав виступили проти створення Суду на тій підставі, що потреби Конвенції покриватимуть Комісія та Комітет міністрів. Інші представники вважали, що лише створення незалежного Суду зможе забезпечити ефективний захист прав людини. Потенціал Суду обмежити національний суверенітет викликав занепокоєння.

Проте, ще у 1949 році після прийняття Статуту Ради Європи, професор Лаутерпахт писав: «У світлі недоліків Статуту Ради Європи порівняно зі Статутом ООН, ми повинні розглядати пропозиції щодо Європейського суду з прав людини, висунуті Міжнародною радою в Брюсселі. У першу чергу зауважимо, що пропозиція щодо суду, міжнародного суду з прав людини не є новою».

Так, під час Паризької мирної конференції в 1946 р. Австралія висунула пропозицію щодо Європейського суду з прав людини, якому було відведено юрисдикцію щодо пункту, що стосується прав людини, передбачених мирними договорами з Угорщиною, Болгарією, Фінляндією та Італією. Пропозиція не була прийнята з тієї причини, що реалізація прав людини була завданням «загального значення», яке відповідно до Хартії було доручено органам ООН. У грудні 1947 р. В ході засідання Комісії з прав людини в Женеві Робоча група з питань реалізації розглянула австралійську пропозицію про створення Міжнародного суду з прав людини та дала своє загальне схвалення план, який, однак, не був розглянутий Комісією в цілому. У травні 1948 р. У зв'язку з пропозиціями щодо імплементації так званого Пакту прав людини представник Австралії сформулював перед Комісією з прав людини детальну схему Міжнародного суду з прав людини. Професор Брюне у книзі, опублікованій у 1947 році під назвою "La garantie internationale des droits de l'homme", розглядав таку ідею з певною обережністю ". У книзі професора Лаутерпахта під назвою "Міжнародний білль прав людини", виданій у 1945 р., детально обговорюється це питання. Професор запропонував, що головним органом з нагляду та забезпечення дотримання прав людини повинна бути Рада з прав людини, що складається з дев'яти осіб, з яких троє мають бути особами, що мають досвід здійснення судової діяльності, високу кваліфікацію і не представляють інтересів уряду. По-друге, було запропоновано, що Рада, діючи за власною ініціативою або за запитом держави, дія якої є предметом розслідування, має право на будь-якій стадії процедури звертатися до Міжнародного суду Справедливості для консультативного висновку.

Обґрунтовуючи такі ідею, професор Лаутерпахт наголошував, суть ефективної міжнародної гарантії прав людини полягає в тому, що свобода не повинна бути абсолютним даром держави. Може існувати - і повинно бути - межа, до якої держава може позбавити свободу або обмежити її. Сам факт того, що рішення муніципальних судів - якими б авторитетними та важливими вони не були - з цих питань не завжди

були одностайними і що вони часто піддавались критиці, свідчить про те, що немає рішучої вагової причини, щоб стверджувати про їх безпідставну остаточність. Безсумнівно, міжнародний суд або Комісія не можуть бути одностайними, і їх рішення можуть залишити предмет у тому ж стані суттєвої правової чи моральної невизначеності, що і рішення, яке оскаржується. Безсумнівно, з питань, які так тісно зачіпають ядро національного життя людини і держави, - іноземний трибунал, який не знає особливих обставин і традицій відповідної країни, може винести рішення, які в цій країні не матимуть особливого переконання. Його аргументи не можуть бути безсумнівними. Бо не можна сказати, що, незважаючи на те, що ці питання стосуються організації національного устрою, вони водночас покладаються на основні права людини, які проголошені універсальними у своїй чинності та перевищують устрої національної держави. Ці суперечливі міркування становили вагомий аргумент на користь того, щоб зробити міжнародну процедуру несудовою в першу чергу.

З іншого боку, саме в рамках такої системи гарантується незаперечно великою мірою відмова від суверенітету. Якщо цей факт не буде чітко визнаний та пояснений всім зацікавленим сторонам, наскільки це можливо, позбавлений технічних можливостей розгляд пропозиції не матиме цілі та цілісності. Оскільки ці пропозиції передбачають не лише повноваження, які мають бути передані міжнародним відомствам, розслідувати та переглядати судові рішення вищих муніципальних трибуналів. Вони фактично передбачають повноваження щодо перегляду законодавчих актів суверенних парламентів. І тут не має значення, чи є така здатність перевірки формальним скасуванням судових та законодавчих актів або простою заявою про те, що вони суперечать правам людини та основним свободам загалом. Не має значення, чи обмежується повноваження перегляду будь-якими попередніми зобов'язаннями потерпілої особи вичерпати засоби правового захисту, доступні в державі. Адже юридичні засоби правового захисту проти актів Парламенту відсутні.

Ці можливості слід чітко пам'ятати і повністю розкривати до точки визнання того, що в певному розумінні частина національного суверенітету буде надана особам, що входять до складу Європейського суду з прав людини. Після того, як ми зробили це, - але лише після цього, ми можемо вільно закликати, що таке сповнення є неминучим, якщо проголошення вірності правам людини не залишатиметься лише гаслами; що, припускаючи, що взагалі допустимо зводити визнання та захист прав людини до рівня ідеологічної зброї, така зброя повинна бути виготовлена з вагоміших речей, ніж просто слова або навіть проста умова членства або продовження членства; і, нарешті, що функціонування в рамках регіональної організації ефективної Ради та суду з прав людини може дати нам корисний урок для більш загальних та складних схем захисту прав людини в рамках ООН.

***Нижче подано витяг роздумів професора Лаутернахта щодо повноважень Європейського суду з прав людини, викладені у 1949 році (переклад авторки). Джерело: Transactions of the Grotius Society, Vol. 35, Problems of Public and Private International Law, Transactions for the Year 1949 (1949), "The Proposed European Court of Human Rights".***

*«...Це не належний привід для обговорення деталей організації запропонованого Суду, але, можливо, може бути корисно висловити одну пропозицію, яка, як вважається, торкається суті проблеми. Як уже зазначалося, повноваження Суду будуть найбільш всеохоплюючими. Він буде здійснювати юрисдикцію стосовно питань, що зачіпають національне життя в його найважливіших аспектах. Суд буде наділений повноваженнями скасувати або змінювати акти вищих судових та законодавчих органів держави. З огляду на це, може здатися бажаним, щоб щоразу, коли справа, що стосується держави, надходила до Суду, склад останнього, припускаючи, що до його складу зазвичай входять сім суддів, повинен бути збільшений на трьох членів - громадян відповідної держави, які займають високі посади в цій державі у сфері судоустрою. Ці особи*

мали б право приймати рішення та голосувати нарівні з постійними членами Суду. Їхня участь не суттєво погіршить незалежний характер та наступність суду. З іншого боку, це забезпечить, щоб рішення, що суттєво зачіпають конституцію та суверенітет відповідної держави, не приймалися незначною більшістю іноземних громадян. Якщо ця пропозиція буде прийнята, рішення, винесене проти держави рішенням, погодженим усіма суддями, які є громадянами цієї держави, було б цілком прийнятним для її громадської думки, оскільки це означало б, що мало місце очевидне порушення прав. Якби всі громадяни цієї держави проголосували за підтримку вжитих нею заходів, негативне рішення було б малоімовірним. Хоча несприятливе рішення, винесене більшістю, що включає одного чи кількох громадян цієї держави, не може спричинити заперечення проти того, що це рішення суду суто іноземних держав і, відповідно, буде більш прийнятним для громадської думки. Насправді створений таким чином Суд може розглядатися як розширений апеляційний суд відповідної держави.

Нарешті, залишається питання про закон, який застосовуватиметься Комісією та Судом. Щодо цього питання, я пропоную не говорити нічого, крім будь-яких поступок, зроблених державами-членами Ради Європи, та будь-яких змін їх внутрішнього законодавства з метою уможливлення узгодженого Білла про права, який не є простою заявою про загальні положення і який є здатний до судового застосування, як між цими державами, означав би передачу суверенітету, незрівнянно меншого, ніж той, що передбачається в принципі міжнародних гарантій через Європейський суд та Комісію. Для порівняння це було б легко досягти. Його підготовка, на відміну від Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 р., буде стимулюватися переконанням, що вона буде чинною частиною закону держав. Коли його приймуть, він буде мати, крім своєї юридичної сили, і моральний авторитет, який відсутній у прийнятних для всіх заявах з тієї причини, що вони нікого не зобов'язують." [кінець цитати].

***“МІСТЕР. Й.Х. БАРРИНГТОН: Вислухавши дуже вивчене звернення професора Лаутерпахта, я хотів би скористатися цією можливістю, визнаючи наш великий борг перед ним, оскільки ми цілком абсолютно запозичили багато ідей з його проекту Конвенції про права людини, підготовленого для Асоціації міжнародного права в 1948 рік.***

*У минулому році у лютому юридичній секції Європейського руху було запропоновано підготувати проект Конвенції, який буде представлений до Ради Європи. У мене тут є копія готового проекту, і я привіз ще кілька примірників на випадок, якщо комусь буде цікаво мати його. пропонується винести цей проект на розгляд Ради Європи наступного місяця у Страсбурзі. Я згадаю про це одну-дві речі.*

*У преамбулі одним із пунктів, на який варто звернути увагу, є те, що договірні держави чітко дають зрозуміти, що бажать забезпечити шляхом поступових заходів загальне застосування Загальної декларації прав людини, нещодавно прийнятої ООН. Текст складається з двох частин: перша частина містить перелік прав, що захищаються; а друга - положення про забезпечення їх виконання.*

*Декларація ООН є, звичайно, лише декларативно. Проект, про який зараз йде мова, призначений для примусового виконання, і тому він передає права в дуже стислій та чіткій формі. Всі вони є негативними правами або свободами. Ці права включають в першу чергу одинадцять індивідуальних або особистих прав, таких як: безпека життя та здоров'я людей; свобода від свавільного арешту, затримання та заслання; звільнення від обов'язкової праці дискримінаційного характеру; свобода слова та вираження думки; свобода релігійних переконань, практики та навчання; свобода об'єднань; свобода від свавільного позбавлення власності. По-друге, вони включають певні широкі політичні права: таким чином кожна держава зобов'язується поважати основоположні принципи демократії, а також на своїй метрополітарній території проводити вільні та таємні вибори через розумні проміжки часу і не втручатися в право політичного критика чи право на організацію політичної опозиції.*

*Існує сукупність думок на користь того, щоб права описувались дуже коротко з метою їх нароцування за допомогою судових рішень. І є інша група думок, яка підтримує детальне визначення прав. Що стосується цього проекту, то переважають ті, хто віддає перевагу короткому опису. Однак пропонується, щоб права, зазначені у статтях 1 та 2, були більш детально визначені в додатковій угоді. Поки така додаткова угода не буде укладена, договірна держава буде зобов'язана гарантувати права людини, перелічені в Конвенції, лише в тій мірі, в якій вони були забезпечені конституцією, законами та адміністративною практикою, що існували в цій державі на день, коли вона підписала Конвенцію. Ми, звичайно, знаємо, що більшість держав, які, ймовірно, підпишуть цю Конвенцію, вже дотримуються перелічених у ній прав. Тому слід сподіватися, що цей короткий список може бути прийнятий набагато легше і що прийняття Конвенції не буде затримуватися з цього приводу.*

*Проект Конвенції передбачає подання петицій до Ради Європи будь-якою договірною державою або будь-якою фізичною або юридичною особою на території такої держави. Петиції має розглядати Європейська комісія з прав людини, а у відповідних випадках - Європейський суд з прав людини.*

*Спосіб призначення Комісії викликав певні суперечки. Пропонується, щоб його обрав Європейський суд. Сам Суд повинен обиратися Комітетом міністрів та Консультативною асамблеєю Ради Європи, подібним чином, яким обирається Міжнародний суд ООН. Сторони, які мають право розпочати фактичне провадження у Суді (на відміну від подання петицій до Ради Європи) - будь-яка договірна держава, а також будь-яка постраждала сторона, але, в останньому випадку, лише за згодою Комісії. Комісія отримує повноваження звертатися до Суду з проханням про надання консультативного висновку.*

*Днями я згадав другові в адвокатурі, що мені доведеться виступити з питаннями прав людини на цій зустрічі. Він сказав: «Скажи їм, що таких немає». Але це неправда, оскільки існування прав людини визнається у всіх цивілізованих*

держав, хоча і не може бути застосовано на міжнародному рівні. Відмова прийняти існування прав людини швидше поступається місцем цинізму. Організація Об'єднаних Націй вже досягла значного прогресу у своїх спробах визнати права людини. Ми повинні вирішити постійно просуватися в напрямку реалізації цих прав. Це є предметом наших зусиль у Європі, оскільки тут, у меншій і більш одностайній, ви можете змусити низку держав дотримуватися цієї Конвенції, і ви не отримаєте таких самих проблем та труднощів, як у вас щодо їх прийняття на світовій основі. В даний час ми дуже заохочуємо в Європі дотримання прав людини. У Страсбурзі ми маємо можливість наступного місяця прокласти через щось, на чому ми зможемо будувати далі у свій час. Я думаю, що уряди будуть неохоче приймати все, що стосується. здача суверенітету, але ми повинні розбити їхнє небажання. Кожен, хто може підтримати зусилля, що докладаються у Страсбурзі для реалізації цієї Конвенції, зробить важливий внесок у всесвітню справу прав людини.»

### **Список використаних джерел**

1. Lauterpacht, H., Barrington, J., Bentwich, N., Moore, W., Spens, P., & Mr. Barrington. (1949). The Proposed European Court of Human Rights. *Transactions of the Grotius Society*, 35, 25-47.
2. Lauterpacht, Elihu: *The Life of Sir Hersch Lauterpacht, QC, FBA, LLD* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).
3. Scobbie, Iain: Hersch Lauterpacht (1897-1960). In: Fassbender, Bardo, Anne Peters, eds, *The Oxford Handbook of the History of International Law* (Oxford: Oxford University Press), 1179-1183. On Lemkin see *ibid.*, 140. In the index his name is missing.
4. H. Lauterpaacht, *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 35, Problems of Public and Private International Law, Transactions for the Year 1949 (1949), "The Proposed European Court of Human Rights".